

Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)

Ahilik's Transform into The Guild in Anatolia and Its Reflections on The Tımar System (Ankara Example)

Mehmet Ali HACIGÖKMEN*

ÖZET

Ahiliğin temeli cahiliye dönemine kadar inen adına fütüvve denen anlayışa dayanmaktadır. İslâm dünyasına yayılan kabul gören Fütüvve anlayışı XIII.yüzyılda Abbasî halifesi en-Nâsır Li dinillah (Hilafeti:575-622/1180-1225) tarafından bütün İslâm dünyasında derlenip toplanıp teşkilât hâline getirilmiştir. Abbasî halifesi en-Nâsır Li dinillah tarafından Anadolu'ya gönderilen fütüvvet temsilcilerinin faaliyetlerini Türkiye Selçuklu Sultanları desteklemiş, teşvik etmiştir. Bu teşvik ve destek, Selçuklu Sultanlarının başarılı siyasetleri sonucunda Anadolu'da huzur ortamı oluşturmuştur. Fütüvvet temsilcileri olan Evhadüddin-i Kirmanî ve Ahi Evren Şeyh Nasiruddin Mahmud bu müsait ortamda, fütüvvet anlayışını kendi görüşleri ile birleştirerek, Anadolu'da İslâm dünyasından farklı bir yapıya büründürmüşlerdir. Bu farklı yapı, fütüvvet anlayışına mensup olanların, fütüvvet-nâmelerde seyfi, kavli, şürbî gibi tasnif edilmesine sebep olmuştur. Yani fütüvvet mensupları Anadolu'da hem tâcir, hem esnaf, hem sanatkâr, hem de asker olup Selçuklular döneminde devlet kademesinde görev almışlardır. Araştırmamıza konu olan seyfi dediğimiz asker ahiler Türkiye Selçuklu döneminde devam etse de, önemli görevler yapmalarına rağmen, Osmanlı döneminde XIV- ve XV. yy.larda tımar sistemine dahil olarak, bu sistem içinde erimişlerdir. Özellikle Selçuklu son döneminde Uc bölgeleri olan başta Ankara, Denizli, Akşehir, Çankırı, Kırşehir gibi bölgelerde Osmanlı tımar defterleri incelenirse burada birçok ahi tımar ehli çıkacaktır. Çalışmamızda Ahiliğin temelini düşünce yapısını oluşturan fütüvvetin anlamı, bu anlayışın tarihî süreçte uğradığı değişiklikleri anlatılacak, esnaf teşkilatı hâline dönüşünün sebepleri tartışılacak ve tabii ki fütüvvet anlayışının bir tarafı olan askerî yapının Osmanlı döneminde tımar sistemi içine dahil oluşuna, Ankara çevresi sınırlı kalmak üzere değinilecektir.

•

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

ANAHTAR KELİMELER

Ahi, Ahi Teşkilâtı, Fütüvvet, Fetâ, Tımar, Seyfî, Kavlı, Şürbî

•

ABSTRACT

The basis of Ahilik is based on the perception which is called futuwwa that goes back down to Jahiliyya period. The conception of futuwwa was institutionalized into organisation, compiled and accumulated in all Islamic World by the Abbasid Caliphate en-Nâsır Li dinillah (Caliphate period:575-622/1180-1225) in XIII century. Activities of the futuwwa representatives which were sent to Anatolia by the Abbasid Caliphate en-Nâsır Li dinillah were supported and encouraged by Anatolian Seljukid Sultans. This support and encouragement created peace atmosphere in Anatolia as the result of successful policies of Seljukid Sultans. Evhadüddin-i Kirmanî and Ahi Evren Şeyh Nasiruddin Mahmud who were the futuwwa representatives combined futuwwa conception with their own views in this eligible atmosphere, titivated it in a different frame in Anatolia from that of Islamic World. This different frame caused classification of those who were associated with fütüvvet conception such as seyfi, kavlı, şürbî in futuwwa epistles. That is the members of fütüvvet were merchant, tradesman, craftsman, and also soldier in Anatolia, they were also assigned in conduct of state in Seljukid period. However soldier ahis, which are conducted in our study and called as seyfi, were present in Turkey Seljukid period and carried out important tasks, they were involved in the timar system in the Ottoman Empire in XIV and XV centuries and mingled in this system. Many timar people could be seen when the manorial registers of Ottoman in front regions such as Ankara, Denizli, Akşehir, Çankırı, Kırşehir of Seljukid's last period is examined. The meaning of fütüvvet which forms the basis of our study, the changes it underwent throughout the history will be told, the reasons of its verge into the guild will be discussed and involvement of military structure into the manorial system in the Ottoman period which was a part of futuwwa conception will be dealt only if within the borders of Ankara vicinity.

•

KEY WORDS

Ahi, Guild, futuwwa, Fetar, Tımar, Seyfi, Kavlı, Shurbi.



GİRİŞ

Ahiliğin, düşünce ve yapı olarak kökü cahiliye dönemine kadar inen, İslâm düşüncesine uyuşması dolayısıyla da bütün İslâm dünyasında kabul gören, daha sonra da *en-Nâsır li-Dinillâh* (1179-1225)¹ tarafından Abbasî halifeliğinin siyasî hâkimiyetini tekrar ihya etmek için derlenip toplanan *Fütüvvet Teşkilatına* dayandığını biliyoruz. Ahi teşkilatı hakkında bugüne kadar birçok araştırma yapılmıştır. Ancak bu araştırmalar ahi teşkilatının kökeni, Ahi Evren'in hayatı eserleri, teşkilatın ahlakî kuralları², Osmanlı devleti dönemindeki durumu olan

-
- ¹ *En-Nâsır li-Dinillâh* hakkında ayrıntılı bilgi Angelika Hartman 'ın *en-Nâsır Li Dinillah*, (1180-1225), Berlin 1975, adlı eserinde bulunmaktadır.
- ² Mikail Bayram, "Sadreddin Konevi ile Hacı Nasıreddin Tusi'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine", *Tarih Dergisi*, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara 1979; aynı yazar "Ahi Evren'in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tespiti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, İstanbul 1982, s. 521-540; aynı yazar, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya 1991; aynı yazar, *Şeyh Evhaddü'd-din Hamid el-Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993; aynı yazar, "Ahi Evren Kimdir? Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri", *Türk Kültürü*, Sa.191, Ankara 1978, s.658-668; aynı yazar, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Râm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Konya 1994; aynı yazar, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2005, s.61-74; aynı yazar, *Sosyal ve Siyasî Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi*, Konya 2006; Claude Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", (çev. Mürsel Öztürk), *Belleten*, L/197, Ankara 1986, s. 591-601 (Sur les Iraces des premiers Aklis. Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953; s. 81 'deki yazısının Türkçe çevirisi); Neşet Çağatay *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*², Konya 1981; aynı yazar, *Ahilik Nedir*, Ankara 1990; aynı yazar, "Anadolu Türkleri'nin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler (Bu Alanda Ahiliğin Etkileri)", *Belleten* LII / 203 (1988), s. 485-500; A.Yasar Ocak, "Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, 13-15 Ekim 1993, Ankara 1996, s.129-138; Abdülbaki Gölpınarlı, "Burgazi ve Fütüvvet-Name'si", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/ 1-4, İstanbul 1955, s. 76-154; ; aynı yazar, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XI, İstanbul 1949-1950 Franz Taeschner, "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)" *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4,(çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1955, s. 3-32; aynı yazar, "İslamda fütüvvet teşkilatının doğuşu meselesi ve tarihi ana çizgileri" *TTK Belleten XXXVI/142*,(çev. Semahat Yüksel) 1972; Muallim Cevdet, "Ahi Teşkilâtı", *BM*, .Sa, 4-10; Aynı yazar, "Ahilerde Ocak Teşkilâtı", *BM*, İstanbul 1335 (1919); Aynı yazar, "Mazide Esnaf İşleri", *Meslek Mec*, Sene. I, Sa. 2, 1925; Aynı yazar, "İslam-Türk Teşkilât-ı Medeniyesinden Ahiler Müessesesi" *BM*, Sa. 4-10/1335.vdd.

esnaflık yapısı ve zaviyeler³, çok az da olsa mezar kitabeleri ve kitabeler hakkında yapılmıştır⁴. Ahi düşüncesinin Anadolu'ya geldiği andan itibaren nasıl değişikliğe uğradığı ve bunun sebepleri üzerinde detaylı bir araştırma yapılmış değildir. Ahiler günümüzde bilinen şekliyle yalnızca esnaf olarak değil, ondan önce asker, sanatkâr, çiftçi, tüccar, v.s. meslekleri de yapmışlardır⁵. Bundan dolayı ahilerin kurdukları zaviyeler hiçbir desteğe ihtiyaç duymadan gelene gidene (ayende ve revende) yardım etmiştir. Ayrıca XIII. XIV. Yüzyıllarda, ahi zaviyeleri bir nevi borsa görevi de görmüştür. Ürettikleri malların hammaddelerini kendi mesleklerinin merkezi olan zaviyelerinde pay etmişlerdir. Tabii ki ahiler bu hammaddelerden ürettikleri

-
- ³ Halime Doğru, *XVI Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara 1991; M. Akif Erdoğan, "Karaman Vilayeti Zaviyeleri" *Tarih İncelemeleri Dergisi(TİD)*, IX, İzmir 1994, s. 89-158; Mehmet Akif Erdoğan,, "Anadolu'da Ahi Zâviyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*,IV, İzmir 2000, s.39-55; İlhan Şahin, "Ahi Evran Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, I, İstanbul 1985, s. 325-41; aynı yazar, "Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar ve Vesikalar", *Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul 1986, s. 159-74; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara 1942,s.279-387; aynı yazar, "XVI. Asrın ikinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten XXXIV/133-136* (Ankara 1970), s. 557-607; Mehmet İnbaşı, "Kayseri'deki Ahiler ve Ahi Zâviyeleri (XV-XVI. Yüzyıl)", *I. Ahi Eoran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004 Kırşehir)*,Kırşehir 2005, s. 541-551; Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde Konya'da Ahilik ve Ahiler", *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1999 Kırşehir)*, Ankara 1999, s. 214-228; Mujgan Cunbur, "Şer'îye Sicillerine Göre Mudurnu Esnafı", *I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum (13-15 Ekim 1993-Ankara) Bildirileri*,Ankara 1996, s. 25-32; Mübahat S. Kütükoğlu, "1009 Tarihli Narh Defterine Gore İstanbul'da Çesitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9 (İstanbul 1978), s. 1-85; aynı yazar, *Osmanlılar'da Narh Muessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983; M. Çağatay Uluçay, XVII inci Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı , İstanbul 1942. vdd.
- ⁴ Almed Tevhid, "Ankara'da Ahiler Hükümeti", *TOEM*, IV/19-24, 1 Nisan 1329, s. 1200-1204; Halil Edhem, "Ankara'da Alhilere Aid İki Kitabe", *TOEM*, VII/37-42, 1 Kanun 1332, s. 312-15; R. Melul Meriç, "Akşehir Mezar Taşları", *Türkiyat Mecmuası*, V. s. 141-212; Mehmet Ali Hacıgökmen,, "Ankara'da Ahi Hakimiyeti", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 830-839.
- ⁵ M. Akif Erdoğan Ahi Zaviyeleri üzerine yaptığı E. Ü. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* IV/ İzmir 2000, s. 37-55'de "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri" adlı çalışmada Anadolu'da mezar taşlarından tutunda Osmanlı kayıtlarında Ahilere ait birçok kayıt olduğunu tam olarak incelenmediğini yazmaktadır. Burada belirtilen ahilerin çiftlikler, bağlar, bahçeler ve tarlaları ve ziraatı Osmanlı ziraat tarihi açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Hakikaten doğrudur, Ahilere bu açıdan bakılmış değildir. Çalışmamızın başlığı olan "Ahiler nasıl Esnaf Teşkilatı Olmuştur" sorusuna verilecek cevap Ahilerin neden ziraat yaptıklarını da açıklar.

malları sattıkça büyük gayr-ı menkul sahibi de olmuşlar ve bunları işletmişlerdir. Selçuklu devleti yıkıldıktan sonra para ve gayr-ı menkul sahipleri ve askeri özelliği (alperen) olan ahiler, Osmanlı devletinin kuruluşuna doğrudan etki etmişlerdir⁶. Osmanlı vakıf kayıtlarında ahilere ait, Selçuklu döneminden kalma birçok çiftlik ve zaviye ile karşılaşırız. Buna en güzel örnek Ankara ve çevresidir. Ankara'daki yapıların büyük bir kısmı ahiler tarafından yapılmıştır. Ahilerin maddî gücü olmadan bunların yapılması mümkün değildir. Hatta bir diğer önemli taraf da bacı vakıflarının varlığıdır. Bu da bize bacıların ticaret yaptıklarını para kazandıklarını gösteriyor. Selçuklu devlet kademesinde ahi unvanlı birçok devlet adamı ve asker görebiliyoruz.

Çalışmamızın birinci bölümünde Anadolu'da, fütüvvet teşkilatının, yani ahi teşkilatının nasıl ve neden esnaf teşkilatı hâline dönüştüğünün cevabı aranacak, ikinci olarak ahilerin Osmanlı tımar sistemi içinde bulunuşun sebepleri üzerinde durulacaktır. Bunun için ahilerin çoğunlukta olduğu yerler teker teker ele alınmalıdır. Bu bölgeler ise Selçuklu devletinin Batı sınırı olan, Uc bölgeler denilen *Akşehir, Uluborlu, Honaz, Ankara, Kırşehir, Kastamonu* gibi bölgelerdir. Selçuklu devletinin son döneminde Moğol baskısı ile ahiler bu bölgelere doğru göçmüşlerdir. Eğer bu bölgeler tetkik edilirse, ahilerin Osmanlı tımar sistemi içindeki durumu daha net anlaşılabilir. Bizim çalışmamız sadece *Ankara* ile sınırlı kalmış ve bölgenin 1462 (867h) tarihli *Ankara Livası Tımarları Mufassal Defteri*⁷ üzerinde ahi tımarlarını belirtmek olmuştur. Aslında Ankara bölgesindeki bütün tımarların içinde ahilerin oranı nedir? Ahi tımarlarının büyüklükleri ne kadardır? Kaç tane sipahi beslemektedirler? Bunlar ortaya çıktığı zaman ahi tımarlarının bölgedeki tımarlar içindeki rolü ortaya çıkacaktır. Ancak çalışmamızda esas nokta yalnızca ahilerin neden Osmanlı tımar sistemi içine girdiği sorusuna cevap aramak olmuştur. Bu durum Ankara örneğinde ele alınmıştır. Çalışmamıza ahiliğin düşünce yapısı ve kökeni hakkındaki bilinen bazı bilgileri açıklayarak işe başlayalım.

⁶ Osman Çetin, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahiler", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi – Sempozyum Sonuç Bildirileri-*, Bursa 1996, s.105-115; Ahmet Gündüz, "Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasî ve Askerî Rolü", *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004 Kırşehir)*, Kırşehir 2005, s. 465-491.

⁷ *Ankara Livası Tımarları Mufassal Defteri (867h/1462m)* BOA, MAD, No:9; ayrıca bkz. Muzaffer Arıkan, *H.867 tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklanmalı metnin tespiti)*.A.Ü. DTCF, (Basılmamış doktora tezi).

I. Anadolu'da Ahiliğin Esnaf Teşkilatı Hâline Dönüşmesi

A. Ahi Kelimesinin Menşei Hakkında Görüşler

Ahiliğin temelini oluşturan fütüvve kelimesinin aslı olan "feta" (فِتا) (çoğulu fityan فِتيان) Cahiliye döneminde Arap toplumunda hem cömert, misafirperver, yardımsever hem de asalet ve şecaat sahibi yiğit kişiyi ifade ederdi⁸. Bu anlayış İslâmî dönemde de kabul gördü. Fütüvvet anlayışı Orta Asya, İran Horasan, Kirman, Kırım, bölgelerinde ve Irak gibi sahalara yayıldıkça değişik kültürlerle karşılaştı. Tabii ki fütüvvet anlayışı bölge halkı tarafından kabul gördü, farklı anlamlar da ortaya çıktı.

Fütüvvet anlayışı büyük ölçüde Türk ve İran kültürünün içinde bulunduğu yeni siyasî ve dinî ortam karşısında, X. ve XI. yüzyıllarda tasavvuf'un şekillenmesi ile birlikte ideal kahraman "feta" kelimesine *silahla savaşmak, düşmanı kahretmek* manaları yerine, başka anlamlar da yüklenmeye başlandı. Bu anlamlar ise: *"feokalde dürüst, cömert, başkaları için çalışan yardımsever, engin hoşgörü sahibi, kusurları bağışlayan, çok merhametli, Allah'tan korkan, iyi huylu, karıncayı bile incitmekten çekinen, kusursuz gibi üstün meziyetler* idi⁹. İşte bu noktadan sonra "feta" denilen *ideal kahramanın* karşısına "ahi" denilen *ideal kahraman* tipi ortaya çıkmıştır. Feta nasıl olmuştaki bazen "ahi" "kardeşim" olmuştur? Bununla ilgili iki görüş vardır;

Birinci görüş şudur: Tasavvuf dairesine giren *feta* ehli kişiler birbirlerine büyük ihtimalle Arapça "kardeşim" "ahi" (أخي) diye seslenmekte idiler¹⁰. Yani Anadolu'da kullanılan ahi kelimesinin Arapça ahi "kardeşim" kelimesinden başka bir şey olmasa gerektir. Bu durum ahi kelimesinin ortaya çıkışını daha Anadolu dışında X-XI. yüzyıllarda olduğunu göstermektedir. Tasavvuf'un şekillenmesi ile ideal kahraman "feta" anlayışı, Arapça kardeşim anlamına gelen "ahi" kelimesi ile de bir kullanılır olmuştur. Buna *Zencan'* da ve 457/1065 yıllarında yaşamış *Ahi Ferec Zencanî* adlı fütüvvet ehli mutusavvıf en güzel örnektir. *Ahi Ferec'*in halifelerinden iki şahsiyet vardır ki, aynı zamanda, bu bölgedeki fütüvvet hareketinin de temsilcileridir. Bunlar *Nahçıvanlı Hacı*

⁸ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XV, Beyrut 1990, s. 145, 146.

⁹ Kuşeyri, *Risaletu'l-Kuşeyriyye*, s. Mısır 1367/1957, s. 103-105; İbrahim Muhammed Hasan el-Cemil, *el-Fütüvvetü fi'l-İslâm*, Mısır ty, s. 21, 23; M. Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 15; Saadettin Kocatürk, "Fütüvvet ve Ahilik", *Türk Kültürü ve Ahilik*, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Eylül 1985 Kırşehir), İstanbul 1985, s. 1; .F. Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı", (Çev. F. Işıltan), *İÜİFM*, XV (1953), s. 3-32

¹⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XV, Beyrut 1990, s. 145, 146.

Muhammed Hoşnam ve Bale Halil' dir¹¹. Bu da bize feta ehli şahısların birbirlerine Arapça "kardeşim" olan "ahi" dediklerini gösteren en büyük delildir.

Ahi kelimesinin kaynağı hakkında ikinci görüş ise *Divanu Lügati't-Türk*¹² ve *Atabetü'l-Hakayık*¹³ gibi kaynaklarda geçen ve "eli açık, cömert" anlamlarına gelen Türkçe "akı"(أَكِي) kelimesinden geldiği görüşüdür¹⁴. Ahi kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürenlere göre, "akı" kelimesi Türkçede çok görülen bir ses olayı olan(k<h) değişimiyle "ahi" şekline dönüşmüş ve nihayet "ahi" olmuştur¹⁵. Dilimizin kuralları içinde bu ses olayının birçok örneği vardır. Ancak bütün bu örneklerle rağmen, "ahi" kardeşim kelimesinin Türkçe "akı"den geldiğini göstermez. Bir kere yukarıda ifade ettiğimiz gibi tarihî seyir fetâ ehlinin tasavvuf dairesi içine girmesi birinci görüşün daha doğru olduğunu göstermektedir.

B. Fütüvvet Teşkilatının Tarihî Seyri ve Anadolu'da Uğradığı Değişim

Fütüvvet teşkilatının aldığı tarihî seyir ve Anadolu'da uğradığı değişimin sebeplerinin farklı açılardan ele alınması gereken bir konu olduğunu ifade etmiştik. Buna göre, fütüvvet teşkilatının aldığı tarihî seyri beş madde altında toplayabiliriz.

1-İslâm Öncesi Dönem (Câhiliyye Dönemi)

2-İslâm'ın İlk Asırları ve Fütüvvetin İslâm Dünyasında Farklı Kültürlerle¹⁶Karşılaşması (Türk Kültürü- Fars Kültürü:Tasavvuf)

3-Abbasî Halîfesi Nasır Li dinillah (1180-1225) Dönemi.

4-Fütüvvetin Anadolu'ya gelişi, Ehadiler(Ahiler,) (Seyfi , Kavli, Şürbî) (XII-XIV yy)

5-Osmanlı Dönemi (Esnaf Teşkilatı)

¹¹ Mehmet Rıhtım, "Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde İlk Sufiler (VIII-XI. Asırlar)" *Journal Of Qafqaz University History, Law And Political Sciences* Number 29, 2010, s. 106-107.

¹² Besim Atalay, *Divanu Lügati't-Türk Tercümesi*, I, Ankara1999, s. 90, 310.

¹³ Reşit Rahmeti Arat, *Atebetü'l-Hakayık*, II., İstanbul 1951, s. 231, 260. 227., 229., 233., 234., 237., 245. 257 230.,232., 250., 258. 260. beyitler.

¹⁴ Bayram, *Ahi Teşkilatı*, s. 12; N. Çağatay, "Ahilik", Ankara, 1974, s. 4; Sülemî, "Tasavvufta Fütüvvet", (Çev. S. Ateş), Ankara, 1977, s. 22-24; Claude Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", (Çev. Mürsel Öztürk). *Belleten*, Ankara, L / 1977, s. 560- 591.

¹⁵ bkz. J. Deny. *Journal asiatique*, 9. seri, XVI. .s.183, Taeschner, "Futuvva Teşkilâtı", s. 3-32; F. Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", *DFEFM*, Temmuz 1338/1922, s.188-221.

¹⁶ A. Y. Ocak, "fütüvvet" *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 261-263.

Yukarıdaki maddelerde görüldüğü üzere ahi teşkilatı Anadolu'ya gelmeden evvel esnaf teşkilatı değildi. Anadolu dışında ahi unvanlı bazı mutasavvıflara rastlanmış olması yukarıda bahsettiğimiz gibi, fütüvvet anlayışının tasavvuf dairesi içine girmesi sebebiyledir. Bu sebeple, fütüvvetin, dolayısıyla ahiliğin Anadolu'da uğradığı değişiminin, Selçuklu döneminden, Osmanlı kuruluş dönemine kadar, anlam, muhteva ve işlev bakımından nasıl bir teşkilat hâline geldiğinin çok iyi açıklanması gerekiyor. Şimdi bu konuları açıklamaya çalışalım.

1. Türklerin Fütüvvet Anlayışını Alplik Ülküsü Olarak Benimsemeleri ve Fütüvvetin En-Nasır Li Dinillah Tarafından Yeniden Organize Edilmesi

Fütüvvetin İslâm Dünyasına özellikle, *Harezm*, *Horasan'a* yayılması sonucunda, -bazı mutasavvıfların fütüvvet temsilcileri olarak birbirlerini yukarıda bahsettiğimiz gibi, "ahi" "kardeşim" olarak isimlendirseler bile- Türk muhitlerinde "feta" ehli bazı grupların *millî kahramanlık ülküsü* içinde kendilerini "gazi" olarak adlandırdıklarını biliyoruz. Bu "gazi"ler Bağdat'da Abbasî hanedanının iç mücadelelerinden istifade ederek kuvvetlenen ve XI. yüzyılın ilk yarısında şehri haraca keserek vergi toplayan *Ayyarlar* teşkilatının bir benzeri idi. IX. asırda bu grup *Tahirîler*¹⁷ ve *Safarîler*¹⁸ ile başlayıp, XI.yy. da *Samanoğulları*¹⁹ zamanında, *Maveraünnehr* sahalarında daha da etkin hâle gelmişlerdi. Özellikle *Maveraünnehr* bölgesinde bulunan Türkler, Arap ve İranlı fütüvvet birlikleri ile iç içe bulunuyorlar ve birbirlerini kültür bakımından etkiliyorlardı²⁰. Bu etkinin sonucu olarak "feta" anlayışı, Türkler'de *alplik ülküsü*, *gazilik mefkûresi* adı altında daha aktif ve heyecanlı bir safhaya gelmişti.

XIII. yüzyılda, otuzdördüncü Abbasi Halifesi *en-Nasır li-Dinillah*, bazı siyasî emellerini gerçekleştirmek için fütüvvet birliklerinden yararlanmak maksadıyla İslâm dünyası çapında Fütüvvet hareketini yeniden organize etmek istediğinde²¹ durum bu şekilde idi. Fütüvvet yeni bir temele oturtulmuş, halife *en-Nasır* bütün fütüvvet birliklerini kendi şahsına bağlamış, kendisine bağlanmayanları ve kendisinden fütüvvet libası alıp, şalvar giyip, şed (kuşak)

¹⁷ Hasan Kurt, "Tahirîler", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 403-404.

¹⁸ E. Merçil, "Safarîler" *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 464-465.

¹⁹ V.F. Büchner, "Samanîler", *İA*, X, İstanbul 1964, s.-140-143; Hasan Kurt "Devlet Kurma Sürecinde Samanoğulları" *AÜİF*, XLIV/2, (2003), s. 109-129.

²⁰ F. Köprülü *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara.1993, s. 85; F Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu", Ankara 1972, s.148.

²¹ Hatrmann, a.g.e., , s. 93-107; Taeschner, a.g.m., , s. 3-32; İ. Kayaoğlu, "Halife en-Nasır'ın Fütüvveti Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu" *AÜİFM*, XXV/ 1981, s. 221-227.

kuşanmayanların hâkimiyetlerini meşru saymamıştır. Pek çok hükümdar ve devlet adamının onun bu isteğine uydukları (Harezşahlar hariç²²) ve ondan fütüvvet libası giydikleri biliyoruz. Şüphesiz bu hükümdarlar da ülkelerinde fütüvveti yaymaya çalışmış veya en azından teşvik etmişlerdir. *En-Nasır li-Dinillah*, kendi şahsına bağladığı fütüvvet teşkilatını bütün İslâm âlemine kol budak salan milis gücü hâline getirmişti. İslâm âlemine yayılmış olan fütüvvet erbâbı şeyhler, halife ve müritleri onun adına faaliyette bulunuyordu. Bu şeyhler sayesinde İslâm dünyasını siyasî bakımdan kontrolü altında tutmaya çalışıyordu. Bundan sonra fütüvvet hareketi yeni bir mahiyet kazanmış ve yeni bir gelişme tarzı göstermeye başlamıştır.

C. Fütüvvet Teşkilatı Nasıl Ahi Esnaf Teşkilatı Hâline Gelmiştir?

Bu konuyu başlıklar hâlinde değerlendireceğiz. Buna göre yukarıda bahsettiğimiz fütüvvetin anlamları dışında, Anadolu'da düşünce ve teşkilat farklı bir yola girmiş görülüyor. Bu yol da İslam dünyasında görülmeyen kendilerine ahi denen bir esnaf teşkilatının ortaya çıkış yoludur. Tabii bu değişim yaşanırken, feta ehlinin Anadolu'ya gelmeden önceki mahiyeti ve anlamı da devam etmiştir. Bu konu üzerinde çalışmamızın ikinci bölümü olan ahiliğin tımar sistemi içine girişi anlatılırken durulacaktır. Şimdi Ahiliğin esnaf teşkilatı hâline dönüşmesinin sebeplerini görelim.

1. Selçuklu Sultanlarının Siyasetleri

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahtı ele geçirmesinin ardından devlet yapısında ve yönetimde yeni bir yapılanmaya giriştiği görülmektedir. Böylece bu devlet yapısındaki şekillenme Anadolu'da huzur ve sükûn ortamı doğurmuştur. Bu da Anadolu'da "feta" ehli ahilere rahat ortam hazırlamıştır. Nedir bu yapılanma? Bunu dört başlık altında toplayabiliriz²³.

A. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Oğullarını Malatya Ve Tokat'a Melik Olarak Göndermesi Ve Anadolu'da Huzur Ortamı Oluşması

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, büyük oğlu I. İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya melik olarak gönderdiğinde Güneydoğu Anadolu'nun yönetimini de ona vermiş

²² Cüveynî, *Tarih-i Cihanguşa*, (çev. M. Öztürk), II., Ankara 1983, s. 27, 32-33, 77-78; Nesevî, *Sîret ü Sultan Celaleddin Mengüberti* (Çev. Necip Asım). İstanbul 1934, s. 15,16; Bernard. Lewis, *Haşîşiler* (Çev. A. Aktan), İstanbul 1995, s. 66.

²³ M. Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısının Şekillenmesi" *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003, s. 36-46.

oluyordu²⁴. Diğer oğlu *I. Alaaddin Keykubad*'ı da Tokat'a gene melik olarak gönderdi. Türkmenlerin yoğun olduğu ve Danişment ili diye anılan Kuzey Anadolu'nun idaresini de bu oğluna vermiştir²⁵. Kendisi de büyük sultan olarak başkent Konya'da bulunuyordu. Böylece iki bölge arasındaki kültürel dengeyi sağlamış, devlet mekanizması içine almış, babası zamanında yaşanmış taht mücadelelerinden ders çıkarmış melikler buldukları bölgede birer vali durumuna getirilmiştir. Böylece devlet taht mücadelelerinden kurtulmuş, huzur ortamı oluşmuş oluyordu.

B. Gayr-İ Müslimlerin Devlete Isındırılması

I. Gıyaseddin Keyhüsrev bu amacını gerçekleştirmek için ilk iş olarak yeniden tahtı ele geçirmekte *Kommenos Manuel Maorazemos*'dan çok büyük yardım ve destek gördüğü için ikinci defa iktidara gelişinin hemen ardından *Emir Maorazemos*'u melik unvanıyla uç bölgesine Denizli ve Honaz'a göndermiştir²⁶. Bu da Anadolu'da huzur ortamının oluşmasının diğer önemli sebebidir. Bu yeni siyasî yapılanmanın devrin yazarları üzerinde de etkisini gösterdiği görülmektedir. Mesela: Ahi teşkilatının fikri mimarı olan *Ahi Evren Hacı Nasıreddin Mahmud* 1257 yılının Zilhicce ayında sultan *II. İzzeddin Keykavus*'a sunduğu bir siyaset-name olan "*Letaif-i Hikmet*" adlı eserinde sultana: *Anadolu'daki Hıristiyan halka karşı iyi davranmasını ve devlet bütçesinden onları da faydalandırmasını tavsiye etmektedir.*²⁷ *I. Gıyaseddin Keyhüsrev* bütün bu etnik ve dinî zümreleri kendi siyasî otoritesi altında toplayarak ve kendini merkeze alarak Anadolu'da istikrar ve barış ortamı oluşturmaya çalışmıştır. Bu da yeni devlet felsefesinin ve siyasî anlayış ve düşünüş biçiminin yapılanmasına yönelik bir çalışma yürütülmüş olduğunu gösteriyor. Böylece gayr-ı müslim halk da devleti sahiplenmiştir. Dikkat edilirse Selçuklu Sultanlarının İran Şahları'nın unvanlarını kullanmaları bu dönemden sonra başlanmıştır. Bu bize gösteriyor ki Sultanların bu unvanları kullanmalarının İran kültürüne duyulan hayranlıktan çok politik bir amacı bulunduğunu göstermektedir²⁸. Bundan

²⁴ İbn Bibi, *El- Evâmîrü'l- alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi- N.Lugal) Ankara 1957, s. 93, İbn Bibi, *el Evamirü'l- Alaiyye fi'l-umuri'l- Alaiyye, I*, (trc. M. Öztürk), Ankara 1996; s. 111; S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara 1997, s.19.

²⁵ Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısı," s. 36-37; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 238.

²⁶ Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısı," s. 36.

²⁷ *Letaif-i Hikmet*, (nşr. G. Yusufi), Tahran 1340, s. 252-253; Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısı", s. 46.

²⁸ Bayram, "Selçuklu Devlet Yapısı," s. 38

sonraki Türkiye Selçukluları sultanları “*Sultanü’l-Arabi ve’l-Acem*” (Arap ve Acem halklarının sultanı) unvanlarına, “*Sultanu’l-Bahreyn*” (iki denizin sultanı) unvanını da katmışlardı²⁹. Bu durum I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in gerçekleştirmeye çalıştığı politik düşünceyi oğullarının daha da ileriye götürdüğünü göstermektedir.

C. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Oğullarının Siyasî Fetihleri, Yapılan Ticaret Anlaşmaları

I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğulları onun bu düzenlemelerine azamî riayet etmişlerdir. Önce I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya’yı almış, mahiyetini bilmesek de Kıbrıs Haçlı Krallığı ile bir anlaşma yapmıştır³⁰. Büyük oğlu, I. İzzeddin Keykavus Sinop’u zapt etmiş ve burada bir tersane inşa ederek Karadeniz’e açılmış³¹, güneyde Antalya’yı yeniden feth ederek şehrin kale ve surlarını tahkim etmiş ve burada da muhkem bir tersane inşa etmiştir³². Güneydoğu Anadolu’da da fetihler gerçekleştirerek Anadolu’ya açılan ticaret yollarını güvence altına almıştır. Sultan I. Alaaddin Keykubat da Hüsameddin Çoban komutasında bir donanmayı Karadeniz’in kuzeyine sevk ederek Kırım ve Deşti-i Kıpçak’ a ticarî yolların güvenliği için ilk defa deniz aşırı bir ülkeye sefer yapılmıştır³³. I. Alaaddin Keykubat güneyde Alanya’yı feth ederek şehri yeniden kurmuş, muhkem surlar ve tersaneler inşa etmiştir. Tabii ki bu siyasî fetihler ticaret anlaşmaları ile taçlanmış. I. İzzeddin Keykavus, Kıbrıs Haçlı Krallığı ile I. Alaeddin Keykubat ise Venediklilerle yaptığı ticaret anlaşmaları³⁴ ile Anadolu’da birçok uluslararası pazarların kurulmasına sebep olmuştur.

²⁹ M. Ali Hacıgökmen, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının Kitabelerde Geçen Bazı Unvanları ve Bunların Selçuklu Siyasetine Yansımaları” S. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* Sayı: 31–Bahar, Konya 2012, s. 173-191; Bayram, “Selçuklu Devlet Yapısı”, s. 40.

³⁰ İbn Bibi, 99-102 , trc. 118-120, Selim Kaya, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi *Selçuklu Tarihi (1192-1211)* Ankara 2006, s.44-112.

³¹ İbn Bibi, 153-156, trc. 173-175

³² İbn Bibi, 144-145, trc. 166-167

³³ Andrew C. S. Peacock, “Kırım’a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubat’ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (çev. M. Keçiş- Ali Mıynat Sayı: 47 (Ankara 2010), s. 243-265.

³⁴ Osman Turan, *Türkiye*, s. 283; Osman Turan “Selçuklu Türkiyesi ve Dünya Ticareti”, *Türk Yurdu*. sayı: 10, s. 6; Mart 1220 tarihli bu antlaşma O.Turan tarafından yayınlanmış ve antlaşma üzerine geniş bir değerlendirme yapılmıştır Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 121-137; metin: 143-146). Antlaşmanın farklı bir açıdan yorumu için bkz. Şerafeddin Turan, *Türkiye-İtalyan İlişkileri* I. (Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine), İstanbul 1990, s. 118-126;

Türkiye Selçuklular döneminde inşa edilen kervansarayların³⁵ ve bunun sonucunda ortaya çıkan pazarların³⁶ büyük bir kısmı bu üç sultan döneminde yapılmıştır. Tabii ki ahilerde kendi ürettikleri malları bu pazarlarda satarak ticaretin içine girmişlerdir.

D. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Oğullarının 34. Abbasi Halifesi En-Nasır Li-Dinillah'ın Gönderdiği Fütüvvet Temsilcilerine Yardım Etmeleri

I. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci defa iktidara gelince hocası Şeyh Mecdeddin İshak'ı cülusunun Abbasî halifesi en-Nasır li-Dinillah'a bildirmek üzere diplomat olarak Bağdat'a göndermesi bu siyasetin sonucudur³⁷. Türk asıllı olan Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî'nin (öl. 635-1238), Anadolu'daki fütüvvet teşkilatına mensup şeyhlerin lideri olarak Anadolu'ya geldiği "menakıpnamesi"nden anlaşılmaktadır³⁸. Bunun sonucunda Fütüvvet teşkilatına mensup şeyhlerin lideri olarak gelen Evhadüddin-ı Kirmanî³⁹ ve Ahi Evren Şeyh Nasiruddin Mahmud'u ve onun müntesiplerini teşvik ve yardım etmiştir.

Halife en-Nâsır, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in büyük oğlu I. İzzeddin Keykavüs tahta çıktığında fütüvvet teşkilatına kabulünü bildiren bir fütüvvet-name (Kitab-ı fütüvve) kaleme aldırıştır. Fütüvvet teşkilatının sembolü olan "fütüvvet şalvarı" ile "fütüvvet-nâme"yi sultana ulaştırmak üzere Şeyh Mecdüddin İshak'a teslim etmiştir⁴⁰. Diğer kardeş I. Alaeddin Keykubat tahta çıktığı 1221 yılı içinde halife en-Nasır fütüvvet teşkilâtının "Şuyûhu'ş-şuyûh"u Şeyh Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdi'yi (öl.632/1234) fütüvvet libasını kuşatmak için Anadolu'ya göndermişti⁴¹. Durum böyle olunca Anadolu'da çok rahat hareket edecek, Anadolu'nun her tarafına zaviyeler kuracaklardır. Ahiliğin temelini oluşturan Anadolu'daki bu Türkmen Şeyhler ve dervişler coşkun bir iman ile fütüvvet

³⁵ Anadolu'daki Selçuklu dönemi kervansarayları hakkında bkz. M. Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *I.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XV/20, İstanbul 1965, s. 141-170,, Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *TTK Belleteni*, X/39, Ankara 1946, s. 471-496.

³⁶ Bkz. Koray Özcan, "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri I, Pazar ya da Panayır Yerleşmeleri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/1, 2006, s. 205-224 .

³⁷ Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *Belleten*, LXXVII/ 277-Yıl: 2012 Ağustos, s. 421-432.

³⁸ Bayram, *Ahi Teşkilatı*, s. 27-28.

³⁹ Bayram, *Şeyh Evhadüddin Hamid el- Kirmanî ve Menâkıb-Nâmesi*, Konya 2005, s. 14.(bkz. 29- 30. hikaye)

⁴⁰ İbn Bibi, s.155-157, trc., s. 176-177; Koca, *I. İzzeddin*, s. 64, 97.

⁴¹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-tarih*, XII, (trc. A. Özyayın), İstanbul 1987, s. 401; İbn Bibi, s. 231-235, trc., s. 249-253; Taeschner, *a.g.m.*,s. 13;Turan,*Türkiye*, s. 330; a.mlf. "Keykubat I", *İA*, VI., 647.

teşkilatına bağlı idiler. Menakıp-namesinden öğrendiğimize göre *Şeyh Kirmanî*'nin hemen her beldede halifeleri vardı⁴². Türkmen *Şeyh Kirmanî*'nin bu halifeleri bazen ahi unvanı kullanırken, Bazen de *Evhadî* lakâbını alarak *Evdüddin Kirmanî*'ye bağlılığını göstermişlerdir. Buna en güzel örnek, Niksar'da zaviye ve vakıf sahibi olan *Ahi Pehlivan'a* ait türbe kitabesinde *Ahi Pehlivan el-Evhadî* (690/1291) ibaresi⁴³ bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Yani buradan şunu çıkarmamız doğru olsa gerekir: O da Anadolu'da fütüvvet ehli olan ahiler, kendilerini *Evhadî* olarak da adlandırmışlardır. Tabii ki bu durum *Evhadüddin-i Kirmanî*'nin Anadolu'yu terk etmesinden sonra değişmiştir⁴⁴. Bundan sonra Anadolu'da *Evhadüddin-i Kirmanî*'nin yerine *Zeyneddin Sadaka* gelse de⁴⁵ bir süre sonra fütüvvet ehli ahiler *Ahi Evren Şeyh Nasirüddin Mahmud el-Hoyî* etrafında toplanacaktır⁴⁶. Artık bundan sonra tamamen farklı bir süreç başlayacaktır. Ahiler'in asker, tüccar (esnaf), sanatkâr, gibi farklı özellikleri ortaya çıkacak, bunlar da şecere-namelerde ve Fütüvvet-nâmelerde "*kavli, şürbî, seyfi*"⁴⁷ gibi isimlerle ifade edilecektir. Fütüvvet-namelere göre, Hz. Ebû Bekir'in *kavli dir*. Bunlar fütüvvet mensup doğruluk sebat ve vefa dolayısıyla fütüvvet eshâbının arasına katılmış olanlardır⁴⁸. *Şürbî* ise şerbet içenlerdir⁴⁹. Yani fütüvvetin içinde yoğrulanlardır. *Şürbiler* bellerine yün kuşak, *kavli* olanlar bez, *seyfi* olanlar ise kayış kuşak bağlar idi⁵⁰. Hz. Ali'nin *seyfi* olduğu kabul edilir⁵¹. Yalnız Gölpinarlı, *seyfi* kol hakkında fütüvvet-namelerin müttefik olmadığını ifade eder. Özellikle muahhar kaynaklar da *seyfi* kolun olmadığından bahsedilir. Bu da bizim aşağıda ortaya koyacağımız görüşümüzü desteklemektedir. Aşağıda

⁴² Bayram, *Evhadüddin Kirmanî*, s. 98-114

⁴³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler*, İstanbul 1928, s. 69.

⁴⁴ Bayram, *Evhadüddin Kirmanî*, s.44; Bayram, *Menakıp*, s. 44(63. Hikaye).

⁴⁵ Bayram, *Evhadüddin Kirmanî*, s.98-99.

⁴⁶ Bayram, *Ahi Evren*, s. 80-105, vdd

⁴⁷ A. B Gölpinarlı, „İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları“, *İÜİFM*, C. XI/1-4 (Ekim 1949-1950)'den ayrı basım, s. 42-43; trc. s. 245-247.

⁴⁸ Gölpinarlı, *Türk İllerinde Fütüvvet*, s. 42.

⁴⁹ Gölpinarlı, *Türk İllerinde Fütüvvet*, s. 42.

⁵⁰ *Aynı eser*, s. 43.

⁵¹ Seyfi kolu hakkında bilgi için bkz. Nâsîrî, 327; Gölpinarlı, „İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları“,246-247; Müjgan Cunbur, „Anadolu'da Ahilerin Seyfi Kolu“, *Türk Kültürü*, XIII/153-155 (1975), Ankara, 283-284; Bütün fütüvvet zincirlerinin Selmân el-Fârisî'ye bağlandığı iddiası ise farklı bir olaydır. Louis Massignon, *La Futuwwa*, Publication/dela société des Etudes Iranniennes, No 7, Paris 1934, 175'den naklen Bedri Noyan, VII, 253; Yusuf Benli, „Âhîlikte Şîlik Etkisi ve „Ahîliğin Anadolu'da Alevîliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler“ *Hikmet Yurdu*, Yıl: 2, S.3 (Ocak-Haziran 2009), s. 147 - 180

anlatılacağı üzere Osmanlı döneminde ahilerin *seyfi* kolu devletin, tumar sistemi içine dahil edilecektir.

2. Kirmanî ve Ahi Evren'in Fikirleri

Ahilik geleneğinde sanat erbabı olan ahinin mesleğini kimden öğrendiği (*el aldığı*) ve meslek intisabı hangi pirlere dayandığı büyük önem taşır. Meslekî intisabı olmayan sanatkârların sanatında kutsiyet ve bereket olmayacağına inanılır. Onun için her sanat mesleği bir ulu kişiye dayandırılır. Ahi Evren'in kayınpederi *Evhadüddin-i Kirmanî*'nin meslekî intisapla ilgili birçok menkıbesi anlatılır. *Evhadüddin-i Kirmanî*'nin Malatya'daki halifesi Şeyh Fahrüddin Hasan, "bir zaviye yaptırmış, zaviyeye su temin etmek için de bir kuyu inşa ettirmiştir. Kirmanî kuyuyu görünce çok beğenmiş, kuyuyu yapan ustaya bu sanatı kimden öğrendiğini sormuştur. Usta ise bu sanatı, kendi kendine icad ettiğini ifade edince, Şeyh Kirmanî hemen kuyuyu doldurtmuştur. Kendisine bu davranışın sebebi sorulunca "bir usta mesleğini, ustasından öğrenmemişse, yani intisabı yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olamaz" buyurmuştur⁵². Bu zihniyet, tarih boyunca ahiler arasında geçerli olmuştur. Bu itibarla ahiler meslekî intisaplarını belirtme ihtiyacını duymuşlardır. Bu konu Ahi Evren'in eserinde işlenmiştir. Ahi Evren "*Letaif-i Hikmet*" adlı eserinin bir yerinde şöyle demektedir: "*Bilmiş ol ki Yaradan insanlığı şehirli tabiatında yarattı. Bu sözün manası şudur ki Cenab-ı Allah insanlığı öyle yaratmıştır ki çok şeylere muhtaçtır. Yiyecekler, içecekler, giysiler, evlenme, meslek edinme gibi. Bütün bunları hiç kimse tek başına elde edemez. Bilakis bir topluluk gereklidir. İhtiyaç ve bir kısmını tedarik edebilirsiniz. Bir kısmı ziraat yaparlar, bazıları aletler yaparlar (demircilik, marangozluk gibi). Demircilik, marangozluk da bir takım alet ve edevâtlar yapabilir. Bu aletlerin yapılması içinde başka bir topluluk gereklidir. Bu yolla bütün sanatlar yapılabilir. İnsanlık buna muhtaçtır. Öyleyse malum olmuştur ki insanlardan her birisi çok sayıda topluluklar muhtaçtır. Çok sayıda insanı n bir yerde toplanmaları gerekir. Her birisi sanatla meşgul olmalıdır ki, herkesin ihtiyacı karşılanmış olsun. İnsanlık medeni tabiatlıdır, sözünün manası budur. Böyle olunca çok sayıda insanların toplanması çekişmeye düşmanlığa sebep olur. Çünkü malum olduğu üzere o insanların he biri kendi ihtiyaçlarını karşılamaya talip olacaktır. Her kimin elinde bir şeyler varsa buna birkaç kişi talip olabilir. Her birinin nefsi müsamaha etmeyebilir. Onun elinde olan şeyi dağıtması gerekir. Öyleyse halka bir kanun gerekir ki o kanun onların çekişmelerini kessin. O kanuna uyduklarında çekişme halkın arasından kesilsin. Her biri kendi talep ettiği şeye kavuşsun (münazaa olmaksızın). Eğer bir*

⁵² Bayram, *Menakıp*, s. 83; Bayram, *Ahi Evren*, s. 150.

zaman oraya bir çekişme girerse o kanununa müracaat etmek suretiyle ortadan kalkar⁵³.”

Evhadü'd-din Hamid el Kirmânî, ahi düşüncesini şöyle ifade eder: “Babalarından onlara mal ve şeyh kalmıştır. Onlar salih gençler olup Ahiliğe ve Ahiciliğe, sofraya döşemeğe gönül vermişlerdir. Ev kurmuş, orada yemek, içmek ve barınmak için gerekli olanları temin etmişlerdir. Kapıları açık gelene gidene güzel hizmetler sunmaktalar”⁵⁴.

Ahi Evren *Şeyh Nasirüddin Mahmud'un* da aynı şekilde konuya özel önem verdiği görülmektedir. O, eserlerinde sık sık ilmi, iş ve sanat alanında kullanmak gerektiğini ifade eder⁵⁵. İlmin amelden önce geldiğini, ilimsiz amelin fayda sağlayamayacağını ve kişinin ilmini uyguladığı ölçüde makbul insan olacağını savunmaktadır⁵⁶. Ahilik cömertlik mesleği olması itibarıyla bir yönüyle de elinin emeği ile geçinme ve başkasına yedirme ülküsüdür. Ahi zaviyeleri bu şekilde oluşmuştur.

D. Bu Siyasetin Sonuçları

Böylece bu siyasetin etkileri kısa sürede sosyal, kültürel, siyasî ve ticarî alanlarda görülmeye başlanmıştır. Huzurlu ve güvenli bir toplumun yaratılması öncelikle ticarî alanda büyük gelişmelerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bir kere bu güvenli ortam Anadolu'ya büyük bir göçün başlamasına da sebep olmuştur. Bu da hâliyle Anadolu'da sosyal refahın bilimsel çalışmaların ve kültürel faaliyetlerin gelişmesine yol açmıştır. Böylece oluşan bu huzurlu ortamda fütüvvet teşkilatının, esnaf teşkilatı hâline gelmesi kolaylaşmıştır. Bu da demek oluyor ki, ahiler buldukları müsait ortamda, ürettikleri mallarını, Sultanların yaptıkları ticaret anlaşmalarıyla ortaya çıkan, uluslar arası pazarlarda pazarlamışlardır. Bu dönemde Anadolu'da birçok zengin ahi unvanlı tâcirlere rastlıyoruz. Şüphesiz bu şahıslar *Ahi Evren Şeyh Nasirüddin'in* görüşleri çerçevesinde ticaret yapmışlardır. Ankara Ahileri içinde çok zengin olanları vardı. Mesela bunlardan *Niğdeli Kadı Ahmed'in* bahsettiği *Ahi Mecdüddin Ankaravî*⁵⁷ çok zengindir. Eflaki ise ondan *Hâce Mecdüddin-i Merağî* diye bahsetmektedir⁵⁸. Şüphesiz bu *Ahi Mecdüddin* Evhadîler tâifesinden

⁵³ *Letâif-i Hikmet*, (yay. Gulam Muhsin Yusufi), Tahran, s 145.

⁵⁴ Bayram, *Menakıp*, s. 62-63, 159. Bkz. Bayram, *Ahi Evren...*, s. 135.

⁵⁵ Bayram, *Ahi Evren...*, s. 139'dan not. 10.

⁵⁶ Bayram, *Ahi Evren...*, aynı yer, not 11.

⁵⁷ Bayram, *Evhadüddin Kirmânî*, s. 109, dipnot 99.

⁵⁸ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev. T. Yazıcı) C.I, İstanbul 1953, 256-257, 550-551.

olmalıdır. *Ahi Mecdüddinin*, Ankara ve Konya ovasında 1000 adet koyunu vardır⁵⁹. *Ahi Mecdüddin Ankaravî*, Mevlana Celaleddin ile yakın bir ilişki içindedir. Onun, *Merağî* nisbetiyle tanınması, *Merağa* şehri güzergâhında ticaretle uğraşmasından veya *Merağa*'da ders görmüş olmasından ileri gelmiş olabilir⁶⁰. Ankara bölgesinde yapıların tamamına yakınının ahiler tarafından yapılması ahilerin bölgede ticaretin içinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ankara'da bacılar bile ticaretin içindedir. Bu bölgedeki ahi vakıfları incelendiğinde bacı vakıflarının önemli bir miktar tuttuğunu görüyoruz. Bunun dışında birçok münferit ticaretten büyük mal sahibi ahilerden örnek verebiliriz. Mesela aynı zamanda Selçuklu devletinin son döneminde Sivas'ta yaşayan *Ahi Emir Ahmet'in* çok miktarda gayr-i menkul sahibi olduğunu biliyoruz. Bundan dolayı vakfiyesi gayet zengin olup, bir kayıta 36 kalemden oluşan köy, mezra, han, hamam vs. vakfetmiş, ayrıca bir vakfında 5-6 köy, 18 dükkan, bir divan vakfetmiştir. Sivas şehrinin önemli vakıflarından olan Ahi Emir Ahmet Zaviyesi vakfının karye-mezralar açısından oldukça zengin olduğu anlaşılmaktadır⁶¹. Yine bir başka örnek verecek olursak *Ahi Bedreddin Gühertaş'ın* Konya Karaarslan mevkiinde zaviyesinin vakfı zengin idi⁶². Bu örnekleri arttırmamız mümkün. Bizatihi Ahi Evren'in kendisi de ticaret yapmış büyük gayr-menkuller kazandığını biliyoruz. *Ahi Evren'in* münkariz olan vakıfları Fatih döneminde tekrar ihya edildiğinde bu vakfın az çok büyüklüğü ortaya çıkmıştır⁶³. Bunun dışında Anadolu'nun bir çok yerine Selçuklu döneminde yani XIII. yy. ortalarından itibaren kurulan Ahi zaviyeleri ayende ve revendeye hizmetini kendi müntesiplerinin malî imkanıyla varlıklarını sürdürmüşlerdir⁶⁴. Maddî imkanları olan bu zaviyeler boş toprakların senlendirilmesinden tutunda hem Selçuklu devletinin Uc bölgeleri adı verilen

⁵⁹ *Menakıbu'l-arifin*, I, 28.

⁶⁰ Niğdeli Kadı Ahmed, *El Veledü's-Şefik*, (Fatih Ktp. No: 4518, yp.119b), vr. 120b; bkz. Hacıgökmen, "Ahiler Zamanında Ankara'da Sosyal, Kültürel ve İlmî Faaliyetler" *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2002, sayı:7, s. 137-160.

⁶¹ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara, 2000, s.100.

⁶² Hacıgökmen, "I. Alaeddin Keykubat Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertas) (D. ?-Ö. 1262)", *A.Ü., DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXX, Sa. 50, Ankara – 2011 / Eylül, s.119-137

⁶³ İlhan Şahin, "Ahî Evran Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair", *Türklük Araştırma Dergisi*, Sa.1, İstanbul 1985, s. 325-341.

⁶⁴ Ö. L. Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *VD*, II/1-4, (1942),s. 279-386.

Bizans sınırında hem de Osmanlı devletinin kuruluşunda bu gücüyle etkili olmuşlardır⁶⁵.

II. Ahi Teşkilatının Osmanlı Tımar Sistemine Yansıması

A. Ahi Teşkilatının Selçuklular Dönemindeki Seyfî (Askerî) Özelliğinin Devam Etmesi Ve Osmanlı Tımar Sistemine Yansıması

Selçuklu Türkiyesinin büyük şehirlerinde ahiler, XII. Yüzyılda, yukarıda bahsettiğimiz sultanların siyasetleriyle, hem ticaret, hem de güvenliği ellerinde bulunduruyorlardı. İlk defa bu dönemde ahiler bellerinde kama taşımaya başladılar⁶⁶. Demek ki ahilerin yukarıda bahsettiğimiz esnaf ve tacir özellikleri dışında, Anadolu'ya gelmeden evvelki hâli olan "alperen, gazi, yiğit, ayyar" denilen seyfî özellikleri de devam etmiştir. Hatta bazı şehirlerde şihneler⁶⁷ bile ahi idi⁶⁸. Buna en güzel örnek *Sultan Alaeddin*'in Malatya şihneliğine *Ahi Ahmet*'i tayin etmesidir. Hatta I. *Alaeddin Keykubat*'ın atabeyi, sonra Afyon ve Konya şihnesi *Bedreddin Gühertaş*'ın ahi olduğunu biliyoruz⁶⁹.

Ahiliğin bu özelliği daha sonra beylikler döneminde de devam edecektir. İbn Batuta 733/1332-1333 yılında Aksaray'a uğramış burada Eratna'nın nâibi *Ahi Şerif Hüseyin*'i ziyaret ederek onun zaviyesinde misafiri olmuştur. Buradan yine Eratna'nın hâkimiyetinde olan Niğde ve Kayseri'ye gelmiştir. Bu dönemde Niğde'de de emir olarak *Ahi Caruk* zaviyesinde kalmış, ondan izzet ve ikram görmüştür⁷⁰. Kayseri'de ise emir-i kebir unvanıyla *Ahi Ali*'nin zaviyesine inmiş ve burada ağırlandı⁷¹. Eratna devletinin sınırlarında bulunan Erzincan'a da sırasıyla *Ahi Ayna Bey* ve *Pir Hüseyin* idaresi verilmişti⁷². İşin ilginç yanı 1348'lerde *Ahi Ayna Bey*'in Eretnalılarının bir Uc Beyi olarak faaliyet göstermekte olduğu hatta *Akkoyunlu Türkmen Beyi*, *Tur Ali Bey* ve *Bayburt Emiri Mehmet*

⁶⁵ Çetin, *a.g.m.*, s.105-115; Gündüz, *a.g.m.*, s. 465-491.

⁶⁶ Bayram, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasî Boyutları", *S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 1, Kasım 1994, s. 88.

⁶⁷ Murâkıp ve muhâfız manasına gelen bu kelime, ıstılahta kale muhafızı anlamına gelen bu kelimeyi en çok Büyük Selçuklular tarafından kullanıldığına şahit olmaktadır.(bkz. K.S. Lambton, "Shihna", *Encyclopedia of Islam* (Second Edition), 437-438.) Ancak bu kelimeyi kale muhafızı, kale komutanı olarak Türkiye Selçukluları da kullanmıştır.

⁶⁸ bkz. Bayram, *Menakıb-nâme*, s. 201,202, 203, 204.

⁶⁹ Hacıgökmen, " *Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş)*", s. 119-137.

⁷⁰ İbni Batuta, *Seyahatname* (trc. Mehmet Şerif), II, İstanbul 1333-1335, s. 335.

⁷¹ İbn Batuta, II, 335; Hacıgökmen, "Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri" *S.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/16, s. 215-224.

⁷² Y. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara 1991, s. 247-248.

Rikâbdar ile birlikte Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine üç günlük bir sefer dahi düzenlemiştir. *Ahi Ayna Bey* 1362’de vefat etmiştir⁷³. Yine *Kadı Burhaneddin* Eratna devletine hâkim olup iktidarı ele geçirincede, *Eratna Bey* ve ailesine sadık ahiler *Kadı’ya* karşı *Ahi Elvan* adlı bir ahi öncülüğünde, suikast girişiminde bile bulunmuşlardır⁷⁴.

Bu anlattıklarımıza benzer bir olay da *Ahlat Ahileri* tarafından gerçekleştirilmiş olup onlar *Sökmenli* iktidarı bitince memleketlerine sahip çıkmış memleketlerini *Eyyubilere* karşı savunmuşlardır⁷⁵. Bu tür örnekleri artırmamız mümkündür. Yani ahilerin *seyfi* dediğimiz askerî kolu *Selçuklular* ve beylikler döneminde önemli roller üstlenmişlerdir. Aslında bu duruma en güzel örnek Ankara bölgesi ahileridir. Ahilerin askeri özelliğinden dolayı bu bölgede *Türkiye Selçuklularının* son döneminde otorite olmamasından dolayı asayiş de sağlamalarından dolayı bazı araştırmacılar “*ahi devleti*” ifadesini kullanmışlardır. Ancak durum tamamen ahilerin *seyfi* özelliğinden ileri gelmekte, bölgede otorite olmamasından dolayı, aslî ahi düşüncesinden dolayı beledî ve asayiş hizmetleri ele almışlardır. Bazı araştırmacılar da bunu devlet gibi telakki etmişlerdi⁷⁶. Aslında Ankara dışında Selçuklu uc bölgesine Moğol baskısı nedeniyle göçen ahiler buldukları yerlerde Ankara bölgesi kadar olmasa da asayiş sağlamışlardır. Mesela *Akşehir*, *Denizli*, *Çankırı*, *Kırşehir*, *Kastamonu* gibi bölgelerde ahiler büyük çoğunlukta idi. Eğer bu bölgelerin Osmanlı Tımar defterlerine (İcmal Defterleri) bakacak olursak Ankara bölgesi gibi birçok ahi unvanlı tımar ehline rastlayabiliriz. Bu da bize gösteriyor ki Osmanlı devletinin kuruluşuna büyük katkı yapan bu *seyfi* ahileri Osmanlı, tımarlı sipahi yapmıştır. Aslında Yeniçeri ocağının kuruluşunu burada aramak yerinde olur. Çünkü Türkmenler’in büyük piri *Hacı Bektaş-ı Velî*, yeniçerilerin de piridir⁷⁷.

Mesela *Ahi Adilşah*, *Ahi Selman*, hatta şehir merkezinde zaviyeler bulunan *Ahi Bayezid*, *Ahi Tura*, *Ahi Ahmed*, çiftçilik yapıp, ayende ve revendeyi zaviyelerinde ağırlamaktadırlar. Diğer tımar sahibi ahiler de bu şekilde

⁷³ Yücel, *a.g.e.*, s. 250–251.

⁷⁴ Bkz. Hacıgökmen, “Kadı Burhaneddin”, s. 215-224.

⁷⁵ F.Sümer, *Doğu Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, İstanbul 1990, s.54; İbnü’l Esîr, *İslâm Tarihi*, XII, (trc.A.Ağırakça ve A.Özaydın), İstanbul 1987, s.231.

⁷⁶ Bkz. Hacıgökmen, “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 830-839.

⁷⁷ Ahilik Bektaşilik ilişkisi hakkında Bkz. M. Saffet Sarıkaya, “Osmanlı Toplumunun Dinî Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektâşilik İlişkisi I-II” - *İnsan Bilimleri Araştırmaları*- Yıl: 2, sayı: 2-3, 2002/1.

kendilerini topluma adanmış, timar işletip gelirlerini zaviyelerine vermişlerdir. Bu timar ehli ahiler ise şunlardır:

Adı	Yerleşim Yeri	Geçtiği Yer
Ahi Elvan	Karye-i Küçek (<i>Timar-ı Mehmed Çelebi hüdavendiğar zamanından beri Ahi Elvan(yeriymiş)</i>)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 49a
Ahi Elvan	Karye-i Okçu (<i>Timar-ı Mehmed mezkur Hüdavendiğar zamanında Ahi Elvan yeriymiş</i>)	BOA. MAD. No:9 (867) s.49b
Ahi Halil	Karye-i (یکوئنده?) (<i>değirmen-i mezkure Bacı Hatun Ahi Halil'den satun alınmış miktar elinde şer'î mektubları vardır.Amma harab yatur</i>)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 49a
Ahi Ali	Karye-i Kırâc (قراج) ve Yabân بیان ⁷⁸ hisseyi Ahi Ali timar-ı Ahi Kemal veled-i Ahi Ali Hüdavendiğar zamanında dahi Ahi Ali mezkur mutarrıf imiş	BOA. MAD. No:9 (867) s. 26b
Ahi Yusuf	Karye-i Tatar timar-ı Emir Şah veled-i Mir Alem hüdavendiğar zamanında Ahi Yusuf yermiş şimdi AhiYusuf oğlu Ali yeriymiş.	BOA. MAD. No:9 (867) s. 34a
Ahi Kuru کورو	Karye-i Kızıl Kilise hisse-i Sancak timar-ı Süleyman Hüdavendiğar zamanda Ahi Kuru oğlu Ömer destarliçün virilmiş.(Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 2a
Ahi Paşa	Mezra'a-ı Kayaş Timar-ı Ahi Paşa Hüdavendiğar zamanında Timur han yeriymiş. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 70a
Ahi Baba	Karye-i Virancuk timar-ı اوومم ? AhiBaba ve Mahmud mezkûrlar.(Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 70a

⁷⁸ Yaban abad olmalı: Bugünkü Kızıca hamam

Ahi Baba	Karye-i Körbey (کوریب) <i>timar-ı Ahi Paşa ve Ahmed Hüdavendiğar zamanında ıssuz yaturmuş. (Taallukât-ı Çubuk)</i>	BOA. MAD. No: 9 (867), s. 70b
Ahi Paşa	Mezra'a-i Taşpınar timar-ı Ahi Paşa mezkûr Ahi Paşa'nın kadimi timarıymış altı çiftlik mikdar yerdır ba'zı yerleri ekulür. Ayrıca Mezra'a-ı Arâz'da beş, mezra'a-ı سورمل? Sürmel'de üç, Mezra'a-ı (کماز?) 'da beş çiftlik yerleri vardır. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 70a
Ahi Paşa	Timar-ı Ahi Paşa Hüdavendiğar zamanında Ahi Paşanın kadimi timarıymış. Tokuz çiftlik mikdar yerdır. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 69b, s. 70a
Ahi Paşa	Karye-ı nısf-ı Kızılca Eymür timar –ı ahi Paşa kadimu'z-zamandan timar ve hem mülk imiş. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 69b
Ahi Paşa	Karye-i nısf-ı Balgat Hüdavendiğar zamanında tarihi İskender yeriymiş. Temur gelince sonra karındaşı ile merhûm sultan Mehmed Musa Çelebi, evvel vakt yarusu Ahi Paşa'ya virmiş zira Ahi Şerafeddin zaviyesinin vakfı imiş. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 65b
Ahi Elvan	Karye-i Kızılca şehir kadimî timarıymış. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 568a
Ahi Paşa	Karye-i çiftlik timar-ı Mustafa Bey veled-i Kıraç Bey Temur sonuna mezkur Mustafa Bey Ahi Paşa'dan satun almış el haletü hazihi oğlu Mahmud Çelebi mutarrıfıdır.. (Taallukât-ı Çubuk)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 65b
Ahi Tura ve Ahi Ahmed	Karye-i Bayındır timar-ı Ahi Tura Bey ve Ahi Ahmed Hüdavendiğar zamanında dahi eşerlermiş. (Kaza-i	BOA. MAD. No:9 (867) s. 35b

	Kasaba) ⁷⁹	
Ahi Tura ve Ahi Ahmed	Karye-i Alpağut hisse-i Ahi Tura Bey ve Ahi Ahmed timar-ı mezkûran kâzîleri yukarı olmuştur. (Kaza-i Kasaba)	BOA. MAD. No:9 (867) s. .36a
Ahi Kemal	(Kaza-ı Kasaba) iki çiftlik yerdir evvelden Ahi Kemal üzerine yazılmış. Sonra Şeyh Ahmed'in davası üzerine ona verilmiş.	BOA. MAD. No: 9 (867) .s.51a
Ahi Kemal veled-i Ahi Ali	Mezra'a-i Badâmlu timar-i Ahi Kemal veled-i Ahi Ali 'nin timarı imiş.(Kaza-ı Kasaba)	BOA. MAD. No:9 (867) s.55b
Ahi Kemal	Karye-i Mezkûr (Alpagut) ahi Kemal şehirde ik çiftlik yeri vardır.(Kaza-ı Kasaba)	BOA. MAD. No:9 (867) s.55b
Ahi Ali	Karye-i Kuru ağaç timar-ı hisse-i Ahi Ali timar-ı Ahi Kemal Hüdavendiğar zamanında dahi Ahi Ali yeri imiş.	BOA. MAD. No: 9 (867) s.55b
Ahi Tuğrul ve Ahi حر کن	Karye-i Kırac Kaya hisse-i AhiTuğrul ve Ahi حر کن Hüdavendiğar zamanında dahi bir yer imiş sonra mezkûrandan Turasan Bey satın alub mescidine ve zaviyesine vakf itmiş.(Kaza-ı Kasaba)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 56a
Ahi Ahmed ve Ahi Tur Bey	Karye-i Ahi İsmail timar-ı AhiAhmed ve Ahi Tur Bey Hüdavendigar zamanında Ahi Ali yermiş. Amma hissesi Kasaba defterinde zikr olunmuş.(Kaza-ı Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. .98b

⁷⁹ Kaza-i Kasaba, "Kasaba-i Balâ", yani "Yukarı Kasaba" (Bugünkü Mamak, Elmadağ, Kırıkkale, Karakeçili, Keskin ve Balâ'ya bağlı köylerin bazıları) ve "Kasaba-i Süfla", yani "Aşağı Kasaba" (Bugünkü, Keçiören, Yenimahalle, Etimesgut (Ahi Mesut), Sincan, Çankaya, Mamak (Ahi Mamak) ve Gölbaşı'nın bazı köyleri) olarak ikiye ayrılır.

Ahi Ahmed ve Ahi Tura Bey	Karye-i Alpagut timar-ı Ahi Ahmed ve Ahi Tura Bey ve Ahmed Fakih Hüdavendiğar zamanında Ahi Ahmed ve Ahi Tura Beyi ve Paşa beyin hisseleri verilmiş.(Mürted Ovası) ⁸⁰	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 97b
Ahi Kemal	Karye-i nısf-ı Sarular, timar-ı Ahi Kemal mezkûr Karye-i Karaca Viran timar-ı Ahi Kemal, Karye-i Badâmlu timar-ı Ahi Kemal, Karye-i Karaağaç ,timar-ı Ahi Kemal mezkûr el-mecmû'(8495) (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 95b
Ahi Tuğrul oğlu Ahi Bahşayış	Karye-i Emir Gazi hisse Ahi Tuğrul elhaletü hazihi oğlu Ahi Bahşayış mutasarrıf der Hüdavendiğar zamanında Ahi Tuğrul ve Köse Musa yeriymiş . (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 77b
Ahi Bahşayış	Timar-ı Ahi Bahşayış Hüdavendiğar zamanında babası Ahi Tuğrul yeriymiş. (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s.77b
Ahi Kemal	nısf-ı timar AhiKemal ve vakf-ı Mevlana Kemal tasarrufudur ki, Hüdavendiğar zamanında yarusun Ahi Ahi ve ve yarusun zaviyesi için vakfiyet üzere tasarruf olunur. (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s.79b
Ahi Minnet	Karye-i Küçükler timar Seydi Hüdavendiğar zamanında Mees'ud oğlu Ahi Minnet tasarruf idermiş. (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 87a
Ahi Kemal	Karye-i Bağluca timar-ı mezkûr Hüdavendiğar zamanında Mes'ûd oğlu Minnet yeriymiş (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 87a

⁸⁰ Murtazaâbâd/Mürted Ovası, (Kazan İlçesi Cıvarı)

Ahi Kemal veled-i Ahi ali	Timar-ı Ahi Kemal veled-i Ahi Ali Hüdavendigar zamanında dahi Ahi Ali tasarruf idermiş (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 97a
Ahi Kemal veled-i Ahi Kemal	Karye-i Bulâk timar-ı Ahi Kemal Hüdavendiğar zamanında babası Ahi Kemal oğlu Ali tasarruf edermiş. (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 97b
Ahi Kemal	Karye-i nısf-ı Sarular timar-ı Ahi Kemal mezkur Karye-i Karaca Viran timar-ı Ahi Kemal Karye-i Badamlu timar-ı Ahi Kemal Karye-i Karaağaç timar-ı Ahi Kemal	BOA. MAD. No:9 (867) s. 95b
Ahi Ahmed ve Ahi Tur[a] Bey	Karye-i Ahi İsmail,timar-ı Ahi Ahmed ve Ahi Tur bey Hüdavendigar zamanında Ahi Ali yermiş amma hissesi Kasaba defterinde zikr olunmuştur. (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 98b
Ahi Ahmed ve Ahi Tura Beyi	Karye-i Alpagut timar-ı Ahi ahmed ve Ahi Tura Beyi ve Ahmed Fakih Hüdavendigar zamanında Ahi Ahmed ve Ahi Tura Beyi ve Paşa Beyin hisseleri verilmiş. Amma Ahmed Fakih tasarruf ittiği hisseden gayrinin hisseleri zikr olunmuştur. Ellerinde padişahın hükmü mucebince hisse-i mezkûran (Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 97b
Ahi Paşa	Karye-i Sarı Bulak tabi'-i Yaban Ovası timar-ı Turasan Bey mezkur Turasan Bey Ahi Paşadan satın alub mescidine zaviyesine vakf itmiş elinde Padişahımız Sultan Murad Han hükmü vardır.(Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 144a
Ahi Paşa	Karye-i Virancuk timar-ı Turasan Bey Hüdavendigar zamanında yarısı İskender yermiş. Sonra Turasan Bey Ahi Paşadan satın alub Ahi Arif	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 143b

	kırlarından satun alub zaviyesine ve mescidine vakf itmiş padişahımız hükmü vardır.(Mürted Ovası)	
Melek Hatun	Karye-i Meydan tabi'-i Mürted Ovası timar-ı Sevindik Hüdavendigâr zamanında Yakub Bey atası Melek Hatun yeriymiş.	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 143b
Seydi veledi Ahi	Timar-ı Seydi veledi Ahi Hüdavendigâr zamanında Turak yeriymiş.(Mürted Ovası)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 159b
Ahi oğlu İvaz	Hamza elinde Ahi oğlu İvaz Müslim ve oğlu Süleyman Bey kardeşi Hacı İvaz (Kaza-ı Uruş) ⁸¹	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 402b
Ahi Ali	Karye-i Karaca viranda Hasan, Müslim ve Nasuh ve Resul ve kardaşı Mustafa ve Elvan Müslim ve oğlu Yusuf ve Ahi Ali(Kaza-ı Uruş)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 402b
Ahi Elvan	Oğlu Ali Kalanlu ve İskender oğlu Ali ve Mahmud ve Derviş Ömer ve Hızır Yüridi ve Ahi Elvan yılda bu mezkurların ikisi eşe Hamza ve İsmail(Kaza-ı Uruş)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 405a
Ahi oğlu Hüseyin	Ahi oğlu Hüseyin ve Hasan ve İsmail Karaca viran (Kaza-ı Uruş)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 406b
Ahi Halil	Ahi Halil yerine İsa Bey timarı Hasan oğlandan İskender oğlu Kalanlu Mezkur köyden Hasan ve oğlu Mehmed ve Ahmed(Kaza-ı Uruş)	BOA. MAD. No:9 (867) s. 409b
Ahi Yuna	Karye-i Ahilu Ahi Yuna Hacı İsmail Kalanlu ve kardeşi İskender ve İlyas ve Sami oğlu Hasan ve Hızır (Kaza-ı Uruş)	BOA. MAD. No:9, (867) s. 411a

⁸¹ Ayaş Cıvarı

Ahi Baba	Kaza-i Orta Divanı tabî-i Mudrub hisse-i hâce timar-ı Mehmed veledi Karaçomak Ahi Baba ve Mahmud Hüdavendigâr zamanında Suçça' elinde ve oğlu yeriymiş.Karye-i Osman timar-ı Ahi Baba ve Mahmud Hüdavendigâr zamanında dedeleri Âdil, Mahmud yermiş. Hisar eridir.(Kaza Mudrub ⁸²)	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 196b
Hatun	Karye-i İnceöz hisse-i Hatun Seydi Bey Hüdavendigâr zamanında dahi yermiş kadimi timarmış elhaletü hazihi oğlu Yusuf mutasarrıfıdır.	BOA. MAD. No: 9 (867) s. 171a
Ahi Viran	Karye-i Ahi Virani.Timarhâ-yı zü'ema ve merdan der Kaza-i Ankara	BOA, TD, No: 438, s. 355b

Ankara Livası Timarları Mufassal Defteri (867h/1462m) BOA, MAD, No:9

Sonuç olarak en başta şunu ifade etmemiz gerekiyor. Anadolu'da teşekkül eden ahilik, İslâm dünyasında kabul gören fütüvvet anlayışı ile fütüvvet-nâme ve şecere-nâmelerde belirtildiği üzere benzer ahlakî kuralları olsa da farklı yönleri vardır. Bu da en başta Anadolu'ya gelen fütüvvet temsilcilerinin görüşleri çerçevesinde farklı bir mecraya girmiştir. *Ahi Evren* ve *Evhadiüddin-i Kirmanî* kendi müntesiplerine çalışmayı tavsiye etmiştir. Tabii ki bu durum *Türkiye Selçuklu* Sultanlarının siyasetleri sonucunda oluşan huzur ortamı ve yapılan ticaret anlaşmaları sayesinde, şeyhlerinin tavsiyelerine uyan ahiler, kendi ürettikleri malları pazarlamışlar, ticarete başarılı olmuşlardır. Bu da XIII. yüzyılda Anadolu'da zengin ahi esnaf ve tâcir gibi bir kesimin meydana gelmesini sağlamıştır.

Bu dönemde esnaf ve tâcir adlı gruplar dışında, kökünü fetâ anlayışından alan, devlet kademesinde görev alan, devlet adamı, asker ahilere de rastlıyoruz. Bu ahilerin Osmanlı kuruluş döneminde devletin kuruluşuna doğrudan etki eden bir grup olduğu görülüyor. Tabii ki bunlar, daha sonra tımar teşkilatı içine dâhil edilmişlerdir. Böylece fütüvvetnâmelerde *seyfi* denilen bu grup doğrudan merkeze bağlanmışlardır. ©

⁸² Çeltikçi Cıvarı(Bugün Ankara ilinin Kızılcahamam ilçesine bağlı bir beldedir)

KAYNAKLAR

- Ankara Livası Timarları Mufassal Defteri (867h/1462m) BOA, MAD, No:9.
- ARIKAN, Muzaffer *H.867 tarihli Ankara Tahrir Defteri (Açıklamalı metnin tespiti)*.A.Ü. DTCF, (Basılmamış doktora tezi).
- ATALAY, Besim *Divanu Lûgati't-Türk Tercümesi*, I, TDK.Yay., Ankara 1999.
- ARAT, Reşit Rahmeti *Atebetü'l-Hakayık*, II., TDK. Yay., İstanbul 1951.
- AHMED EFLÂKÎ, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev: T. Yazıcı) I, İstanbul 1953.
- BAYRAM, M. *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991.
- , "Selçuklu Devlet Yapısının Şekillenmesi" *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2003.
- BARKAN, Ö. L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *VD*, II/1-4, (1942).
- BENLİ, Yusuf "Âhilikte Şiilik Etkisi ve "Ahiliğin Anadolu'da Alevîliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler" *Hikmet Yurdu*, Yıl: 2, S.3 (Ocak-Haziran 2009)..
- BÜCHNER, V. F. "Samanîler", *İA*, X. İstanbul 1964.
- CAHEN, Claude, "İlk Ahiler Hakkında", (Çev. Mürsel Öztürk). *Belleten*, Ankara, L / 1977.
- CUNBUR, Müjgan "Anadolu'da Ahilerin Seyfî Kolu", *Türk Kültürü*, XIII/153-155 (1975), Ankara.
- CÜVEYNÎ, *Tarih-i Cihanguşa*, (çev. M. Öztürk), II., Ankara 1983.
- ÇAĞATAY, Neşet, "Ahilik", Ankara 1974.
- ÇETİN, Osman, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahiler", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi-Sempozyum Sonuç Bildirileri*,Bursa 1996.
- DEMİREL, Ömer, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara, 2000.
- ERDOĞRU, M. Akif, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri" *E. Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* IV/ İzmir 2000.
- GÖLPINARLI, A. "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İÜİFM*, XI/1-4 (Ekim 1949-1950)'den ayrı basım.

- GÜNDÜZ, Ahmet “Beylikler ve Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasî ve Askerî Rolü”, *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004 Kırşehir)*, Kırşehir 2005.
- HARTMANN, Angelika *an-Nasır li Din Allah (1180-1225)*, Berlin 1975.
- HACIGÖKMEN, M:A., “I. Alaeddin Keykubat Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertas) (D. ?-Ö. 1262)”, *A.Ü. DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXX, Sa. 50, Ankara – 2011 / Eylül.
- , “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 830-839.
- , “Ahiler Zamanında Ankara’da Sosyal, Kültürel ve İlmî Faaliyetler” *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2002, sayı:7.
- , “Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak”, *Bellekten*, LXXVII/ 277-Yıl: 2012 Ağustos.
- İBN BİBİ, *El- Evâmîrü’l- alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye I*, Tıpkı Basım, (nşr. A. Erzi-N.Lugal) Ankara 1957
- İBN BİBİ, *el Evamiru’l- Alaiyye fi’l-umuri’l- Alaiyye, I*, (trc. M. Öztürk), Ankara 1996.
- İBN MANZUR, *Lisanu’l- Arab*, XV, Beyrut 1990.
- İBRAHİM MUHAMMED HASAN EL-CEMİL, *el-Fütüvvetü fi’l-İslâm*, Mısır ty, s. 21, 23.
- İBNÜ’L-ESİR, *el-Kamil fi’t-tarih*, XII, (trc. A. Özeydin), İstanbul 1987.
- KAYA, Selim, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman-şah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)* Ankara 2006.
- KOCATÜRK, Saadettin “Fütüvvet ve Ahilik”, *Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri*, 13-15 Eylül 1985 Kırşehir), İstanbul 1985.
- KUŞEYRİ, *Risaletü’l- Kuşeyriyye*, s. Mısır 1367/1957.
- KÖPRÜLÜ, F. “Anadolu’da İslâmiyet”, *DFEFM*, Temmuz 1338/1922.
- “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu”, Ankara 1972.
- *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Basımevi, Ankara 1993.
- KAYAOĞLU, İ. “Halife en-Nasır’ın Fütüvveti Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu” *AÜİFM*, XXV/ 1981, s. 221-227.
- KOCA, S. *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, Ankara 1997.

KURT, Hasan “Devlet Kurma Sürecinde Samanoğulları” *AÜİFD*, XLIV (2003) Sayı 2.

-----, “Tahirîler”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 403-404.

KORAY Özcan, “Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri I, Pazar ya da Panayır Yerleşmeleri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VI/1, 2006.

LEWIS, Bernard, *Haşîşiler* (Çev. A. Aktan), İstanbul 1995, s. 66.

XIII/153-155 (1975), Ankara.

MASIGNON Louis, *La Futuwwa, Publication/dela siciètèdes Etudes Iranniennes*, No 7, Paris 1934.

MERÇİL, Erdoğan, “Safarîler” *DİA*, XXXV, İstanbul 2008.

NESEVÎ, *Sîret ü Sultan Celaleddin Mengüberti* (Çev. Necip Asım). İstanbul 1934.

OCAK, A. Y. “fütüvvet” *DİA*, XIII, İstanbul 1996.

ÖZERGİN, M. Kemal, “Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları”, *I.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XV/20, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1965.

PEACOCK, Andrew C. S. “Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (çev. M. Keçiş- Ali Mıynat Sayı: 47 (Ankara 2010).

RIHTIM, Mehmet “Azerbaycan Tasavvuf Tarihinde İlk Sufiler (VIII-XI. Asırlar)” *Journal Of Qafqaz University History, Law And Political Sciences Number 29*, 2010.

SARIKAYA, M. Saffet “Osmanlı Toplumunun Dinî Yapısına Bir Bakış Denemesi: Ahilik-Bektâşîlik İlişkisi I-II”- *İnsan Bilimleri Araştırmaları*- Yıl: 2, sayı: 2-3, 2002/1.

SÜLEMÎ, “Tasavvufta Fütüvvet”, (Çev. S. Ateş), Ankara, 1977.

SÜMER, Faruk, *Doğu Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, İstanbul 1990, s.54.

ŞAHİN, İlhan, “Ahî Evran Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair”, *Türklük Araştırma Dergisi*, Sa.1, İstanbul 1985.

TAESCHNER, F. “İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı”, (Çev. F. Işıltan), *İÜİFM*, XV (1953).

-----, “İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XV/1953.

TURAN, Osman *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971

-----, "Selçuklu Türkiyesi ve Dünya Ticareti", *Türk Yurdu*. sayı: 10.

-----, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988.

-----, "Selçuk Kervansarayları", *TTK Belleteni*, X,/39, Ankara 1946.

TURAN, Şerafeddin, *Türkiye-İtalyan İlişkileri I*. (Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine), İstanbul 1990.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Kitabeler*, İstanbul 1928.

YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, TTK yay., Ankara 1991.